

Skandinaviske studier af den juridiske profession

AF OLE HAMMERSLEV, LEKTOR, PH.D., JURIDISK INSTITUT, SYDDANSK UNIVERSITET

This article focuses on classic Scandinavian studies of the legal profession. These classic studies, which followed World War II and the development of the Scandinavian welfare states, focused on national developments of the legal profession and its relevance to the development of the states and the markets. The studies are divided into convergence perspectives with Aubert's studies as dominating on the one hand and conflict perspectives with Mathiesen's studies as dominating on the other. The article examines their similarities and differences in theoretical backgrounds, methodology and empirical data. It demonstrates how the two research traditions, despite their different theoretical perspectives, build their research on comparatively the same kind of empirical data and methodology and how they reach some of the same conclusions.

Keywords: Legal profession, Scandinavian states, conflict studies, convergence studies, studies of the legal profession

Inden for retssociologien er det igen blevet moderne at undersøge den retlige udvikling ved at fokusere på den juridiske profession, ligesom studiet af den juridiske profession er blevet interessant at studere i forbindelse med internationalisering og skabelsen af transnationale og internationale uddannelser, markeder, organisationer og statslignende institutioner.¹ Halliday og Karpik har for eksempel vist, hvordan jurister har været aktive i den transnationale promovning af politisk liberalisme. Jurister har ikke kun orienteret sig mod økonomiske markeder, de har også været forkæmpere for en institutionalisering af politisk liberalisme (Halliday – Karpik 1997; Halliday – Karpik – Feeley 2007).² Dezalay og Garth har vist, hvordan jurister fra især USA deltager i at bygge transnationale retlige institutioner og hvordan jurister arbejder på at eksportere retlige ideer til Latinamerika og Sydøstasien (Dezalay – Garth 1996; Dezalay – Garth 2002). Andre studier har på forskellig vis illustreret, hvordan jurister med social og kulturel kapital har stået bag konstruktionen

- 1 Artiklen er en omarbejdet version af kapitel 2 i forfatterens ph.d.-afhandling, se Hammerslev (2003).
- 2 Sammenkædningen mellem promovningen af politisk liberalisme og den juridiske profession er i skandinavisk sammenhæng diskuteret af fx Anders Kjellström (1985). For forskellige diskussioner af den juridiske professions relation til dannelsen af staten og markedet se fx temanummer om den juridiske profession i *Retfærd. Nordisk juridisk tidskrift* (1985).

af dele af Europa (Cohen 2007, s. 20-33; Hammerslev 2007, s. 4-15; se også artiklerne i *Law & Social Inquiry* 2007 samt *Retfærd. Nordisk juridisk tidskrift. Special issue: Pierre Bourdieu: From law to legal field* 2006).

Det intensive perspektiv på transnationalisering og internationalisering i studiet af den juridiske profession forekommer nyt. Langt hovedparten af de studier, der fulgte efter anden verdenskrig og fulgte med udviklingen af velfærdsstaten, fokuserede enten på de nationale juridiske professioner eller på nationale professioner i komparativt perspektiv for at undersøge juristers rolle i opbygningen af de moderne velfærdsstater. Sådanne undersøgelser af den juridiske profession har haft afsæt i en mængde forskellige teoretiske og metodologiske udgangspunkter, men særligt med udgangspunkt i enten et konvergens- eller et konfliktperspektiv. I skandinavisk retssociologi har studier af den juridiske profession traditionelt været en integreret del af retssociologien, og den skandinaviske retssociologi har også taget afsæt i konvergens- eller konfliktperspektivet. Denne artikel diskuterer klassiske skandinaviske retssociologiske undersøgelser, der udspringer af en interesse for de retlige og nationale statslige forandringer, som fulgte med velfærdsstaterne. Undersøgelserne har det tilfælles, at de kigger på retten og juristers rolle og betydning for den samfundsmæssige udvikling i Skandinavien, for dannelsen af rets- og velfærdsstaterne og for den kapitalistiske udvikling. Artiklen forsøger herved at skabe en indholdsmæssig, metodologisk og teoretisk sammenhæng samt vise en forskellighed mellem de klassiske skandinaviske studier. Artiklen kigger med andre ord på klassiske skandinaviske retssociologiske studier og sætter dem ind en teoretisk kontekst.

Formålet med dette er at fremhæve de klassiske skandinaviske studier i en tid med fokus på nyere teoretiske retninger og i en tid hvor retssociologiske forskningsspørgsmål begynder at tage udgangspunkt i transnationale og internationale processer.³ Mange af de nye studier har baggrund i de klassiske studiers metodologi, empiriske data og fokus på juristers betydning for og rolle i konstruktionen af staten og markedet – som allerede Weber (1978) fokuserede på.⁴

Artiklen er opbygget således, at først gennemgås hver forskningstradition, hhv. konsensus- og konflikttraditionerne, hvorefter de sættes ind i forskningstraditionerne, der er udviklet uden for Skandinavien. Under de enkelte afsnit diskuteres både studierne konklusioner og deres datamateriale.

3 I nordisk sammenhæng se fx Hammerslev (2007); Papendorf (2002); Dalberg-Larsen (2000); Madsen (2000).

4 Det skal understreges, at artiklen ikke tenderer at tage alle studier af den juridiske profession med i Skandinavien, da det vil blive for omfattende. Derfor er retshistoriske studier af den juridiske profession i Skandinavien heller ikke medtaget. Artiklen medtager heller ikke finske studier, for sådanne se fx Konttinen (1991); Konttinen (2003).

1 Konvergenstudier: Jurister erstattes af andre professioner

I det følgende undersøges studier af juristers funktion og rolle i samfundet. Studierne har deres baggrund i konvergenstraditionen. I Skandinavien formåede Vilhelm Aubert at sætte paradigmet for denne form for rettssociologiske studier, der inkluderede den juridiske profession. Derfor undersøges først Auberts norske studier, hvorefter studier fra henholdsvis Sverige og Danmark undersøges. Disse er valgt, fordi de eksplicit bygger på Auberts studier.

2 At sætte paradigmet: Vilhelm Auberts studier af den juridiske profession

Aubert opfattede rettssociologi som en videnskab, der beskæftiger sig med spørgsmål vedrørende retten og retlige institutioners – herunder den juridiske professions – rolle og funktion (Aubert 1982, s. 28). I sine studier af den juridiske profession fokuserede Aubert på de forskellige dele af professionen som rollesystemer. Den idealtypiske form for profession består af forskellige erhvervsroller: »... the scientist or scholar, the teacher, the decision-maker, and the service-practitioner.« (Aubert 1989, p. 338). Disse forskellige uafhængige roller – eller systemer af roller – bidrager til professionens samlede profil. Ved at undersøge antallet af medlemmer af de forskellige dele af professionen argumenterede Aubert for, at det er muligt at undersøge, hvordan samfundet er organiseret og hvordan det løser sine konflikter. Antallet af jurister i de forskellige dele af professionen indikerer, hvilken type af eksperter og hvilken form for ekspertise samfundet behøver for at opretholde den sociale orden.

I sine studier af retten og den juridiske professions rolle beskriver Aubert rettens og den juridiske professions rolle i det norske samfund gennem historien fra begyndelsen af 1800-tallet til 1970'erne. Aubert konstaterer, at den dominerende gruppe af helt centrale embedsmænd i staten gennem det 19. århundrede var jurister, ligesom jurister også var repræsenteret i Stortinget. Mellem 1815 og 1829 uddannede Universitetet i Oslo flere jurister end teologer, som tidligere havde udgjort den største – og dominerende – profession i samfundet. Indtil skiftet til det 20. århundrede blev flere jurister uddannet fra universitetet end »... the combined number of graduates from all other faculties.« (Aubert 1976b, s. 2). Den juridiske uddannelse var, ifølge Aubert, en generalistuddannelse, hvor de studerende lærte de kompetencer, der var nødvendige for at kunne lede samfundet. Jurister kom derfor til at spille en aktiv rolle i udviklingen af industrien, handlen og urbaniseringen (Aubert 1976b; Aubert 1989).

Ved at fokusere på antallet af jurister og deres positioner redegør Aubert for, hvordan jurister i de første årtier i det 19. århundrede udgjorde en af de største professioner og hvordan de tilnærmelsesvis havde monopoliseret de mest centrale positioner i samfundet: Positioner i administrationen, inden for handel og positioner relateret til udviklingen af fx infrastruktur og finanssektoren. Aubert konkluderer at jurister, retlige syn på samfundet samt den juridiske måde at løse konflikter på spillede en central rolle for samfundsudviklingen i det 19. århundrede. Den juridiske profession var på den måde en »nødvendig forudsætning« for udviklingen af økonomisk vækst og for udviklingen af den moderne stat. For at blive en moderne stat og et moderne samfund uden opløsning var der behov for at skabe stabilitet og tillid. Det var denne rolle juristerne havde. Via deres specielle måde at forebygge og løse konflikter skabte jurister stabilitet og havde hermed, hvad Aubert kalder en »national integrerende funktion«. Fænomenet, der ligger bag denne funktion, var ifølge Aubert tillid. Som han forklarer:

»In a rural society the population will trust their kin, their neighbours and a few figures of authority. However, there are few social bonds capable of creating a basis for trust beyond this limited circle. From this derive a large number of difficulties when new economic enterprises are going to be established. Credit, commerce, loyal payment of taxes, contracts of work, establishment of banks and limited liability companies, presuppose that it is possible to establish trust between people who have not been capable of trying out each other's reliability through personal contact over a period of years. The preconditions for the growth of trust, which can make the nation into a common market, are many. However, I venture to propose the hypothesis that the growth of a fairly large legal profession in Norway contributed to establish this trust on certain points in the social structure where this was a critical precondition. This took place in part as a consequence of the participation of lawyers in the establishment and development of the governmental apparatus itself, including the judiciary.« (Aubert 1976b, s. 3f).

Aubert bygger her på Durkheims tese. I et primitivt (bonde)samfund eksisterer der en »mekanisk« solidaritet. Denne er dog ikke fyldestgørende i et moderne samfund, hvor vi interagerer med personer og med juridiske personer, hvis troværdighed og pålidelighed vi ikke kan undersøge og fornemme med personlig kontakt. Nye former for virksomheder havde behov for store økonomiske lån og institutioner til at skabe sikkerhed for de økonomiske investeringer. Jurister formidlede denne form for sikkerhed og skabte den tillid, der var nødvendig. Dette betød, at det retlige system og jurister medierede en – med Durkheims begreb – »organisk solidaritet«. Professionen skabte tillid ved juridisk metode og retsregler, der skaber forudberegnelighed i det sociale liv, hvilket er en forudsætning for handel og for den moderne stat. Her er Aubert også inspireret af Weber, som fandt at:

»Industrial capitalism must be able to count on the continuity, trustworthiness and objectivity of the legal order, and on the rational, predictable functioning of legal and administrative agencies.

Otherwise those guarantees of predictability are absent that are indispensable for the large industrial enterprise.« (Weber 1978, s. 1095).

Det antages, at for at kunne udvikle en vestlig form for kapitalistisk markedsøkonomi, industri og det økonomiske felt skal det være muligt rationelt at kalkulere risici i forhold til profit. Markedet, som virksomheder agerer på, må være stabilt og det er stabiliteten den moderne stat med sit retlige fundament sikrer. Retten må være formålsrationel, så fremtidig ageren på markedet kan forudberegnes på trods af, at de handlende ikke kender hinanden personligt. Aubert går dog et skridt videre end Weber, idet han understreger, at samfundet har et behov for jurister i udviklingen af det moderne samfund som stabiliserende faktor, der modvirker disintegration. Retten er med andre ord et medium, der binder samfundet sammen.⁵ Ydermere fandt Aubert, at juristers deltagelse i erhvervslivet og i regering med stor sandsynlighed var en medvirkende årsag til at begrænse konflikter i samfundet; konflikter som ville virke som en kilde til disintegration. Jurister fungerede som oftest i og var selv del af de øverste klasser i samfundet. Det var også her, de etablerede og konsoliderede deres sociale netværk.

Aubert er bevidst om ulighederne mellem forskellige samfundsgrupper. Når han undersøger juristers sociale baggrund, er det for at vise, at integrationen findes inden for en social klasse og ikke på tværs af sociale klasser. Jurister var som altovervejende hovedregel rekrutteret fra de højeste klasser i samfundet og deltog i aktiviteter og interagerede mest inden for disse klasser (Aubert 1976a, s. 258 og 265). Jurister skabte hermed tillid specielt inden for de højeste klasser i samfundet. På den anden side finder Aubert, at jurister sandsynligvis varetog den vigtige integrative funktion på et nationalt plan (Aubert 1976b, s. 4).⁶

Efter at have undersøgt udviklingen i det 19. århundrede undersøger Aubert juristernes rolle i det 20. århundrede. Aubert ser to modsatrettede udviklingstendenser. På den ene side en tendens, der indikerer, at vigtigheden af retten er steget og på den anden side en tendens, der indikerer, at retten har mistet sin altdominerende betydning. For hvad angår den første udvikling er antallet af jurister steget

5 Dog mener Aubert, at samfundet ikke nødvendigvis havde behov for jurister men at det havde brug for højtuddannede personer. Aubert forklarer det stigende antal jurister med, at det var billigt at uddanne jurister sammenlignet med andre kandidater og at en juridisk uddannelse var en bred generel uddannelse i stats- og samfundsledelse (Aubert 1976a).

6 Dette perspektiv bliver kritiseret af Habermas. Med baggrund i Parsons funktionalisme mener Habermas, at denne form for integration er en systemisk integration, der ikke har base i borgernes livsverden. Hvis det skulle være muligt for det juridiske system at skabe en national normativ integration, skulle retten være baseret på livsverdenens kommunikative handlen. Ellers skaber systemet alene forudsigelighed (Habermas 1987). Dette betyder, at tillid må være baseret på livsverdenens handlinger, og at tillid ikke kan etableres med baggrund i systemet, som Aubert mener.

signifikant både numerisk og i relation til den norske population. Ydermere er der sket en retliggørelse, både i Habermas' forstand, og således at mange private organisationer har adopteret juridiske eller quasi-juridiske tankemønstre og metoder. En anden indikator er ifølge Aubert, at antallet af kriminalsager ved domstolene fordobledes fra 1870 til 1965. Tendensen med, at juristerne mistede deres betydning, ser Aubert ud fra statistik over antallet af jurister sammenlignet med det samlede antal medlemmer af professionerne. Antallet af jurister er faldet i forhold til andre professioner. Særligt antallet af dommere er faldet både set i forhold til stigningen i det samlede antal medlemmer af den juridiske profession og i forhold til befolkningstilvæksten. Hvis domstolene bliver anskuet som en ekspertinstitution, der har en service at tilbyde, nemlig fredelig konfliktløsning, er det relative fald af dommere bemærkelsesværdigt, da antallet af andre serviceprofessioner er steget. Ydermere er det samlede antal sager, som behandles ved domstolene, kun steget ganske lidt. Flertallet af sager løses uden hjælp fra domstolene, og mange konflikter løses i institutioner, hvor traditionel juridisk metode ændres.

På baggrund af antallet af dommere og jurister generelt og antallet af jurister set i relation til udviklingen i medlemsantallet i nyere professioner, konkluderer Aubert – med nogen overraskelse – at det er vanskeligt at se, at det moderne samfund har mere brug for domstole end det førmoderne havde. På den anden side finder Aubert det usandsynligt, at antallet af konflikter i samfundet som helhed skulle være faldet. Konklusionen er, at måden konflikter løses på må være ændret.⁷ Derfor må traditionel juridisk metode, ifølge Aubert, mindske sin dominans. I stedet for traditionelle former for retlig logik vinder andre former for professionelle logikker frem i styringen af samfundet. For eksempel er ekspertviden fra psykiatere og psykologer ofte involveret i kriminalsager efter fremkomsten af et stort antal psykiatere og psykologer. Dette betyder, at strafudmålingen kan blive influeret af den kriminelles fremtidige muligheder, hvilket er en videre tankegang end den traditionelle juridiske beslutningstagning, hvor strafudmålingen, idealtypisk set, bliver deduceret fra regler. Hermed bliver rationaliteten transformeret fra, hvad Aubert kalder værdirationel baseret på retlig formalisme, til hvad han kalder pragmatisk rationalitet. Beslutninger, som følger den pragmatiske logik, vælger »... the proper means to further a specific goal« og findes for eksempel i de nyere samfundsvidenskaber. Den værdirationelle rationalitet, som Aubert bygger på, er beslutninger taget ved at »... applying norms to a factual situation and deducing the consequences.« (Aubert 1989, s. 216f).⁸ Dette er en form for retlig logik, ifølge Aubert. Han forklarer transformationen som følger:

7 På trods af at dommere erstattes af andre konfliktløsende professioner, mener Aubert stadig, de har en vigtig rolle grundet deres andre funktioner Aubert (1976b, s. 5f.).

8 Auberts rationalitetstyper er tæt relateret til Webers.

»... social change during the last century has led to an increased juridification of society, at the same time as the traditional deductive mode of legal reasoning has lost ground to other types of rationalities, internal in the law itself as well as through a transfer to other professionals and experts.« (Aubert 1989, s. 23f.).

Eller med andre ord mener Aubert, at andre professionelle grupper har entreret de områder, hvor jurister traditionelt har domineret. Dette er, hvad der kan kaldes Auberts marginaliseringstese. På grund af dette, mener Aubert, at jurister burde ændre deres vidensprofiler, hvis de vil overleve som dominerende profession i fremtiden.

Denne udvikling ses i statistik om, hvilke steder jurister har været ansat og antallet af jurister ansat disse steder. Han ser dette som en indikator på den juridiske professions rolle i udviklingen af det norske samfund. På den vis er den juridiske profession og det retlige system tæt tilknyttet udviklingen af den moderne stat. Og det er også derfor, Aubert understreger, at retssociologi omhandler »... the development of capitalism, modernity and the welfare society.« (Aubert 1989, s. 19).

3 Jurister finder nye områder: Svenske undersøgelser

I Sverige redigerede Margareta Bertilsson et studie om den svenske juridiske profession i 1995. Studiet fulgte i Auberts fodspor og tog Auberts marginaliseringstese, som sit udgangspunkt (Bertilsson 1995; se også Bertilsson 1989).

I Sverige havde juristerne, ganske som i Norge, en afgørende rolle for udviklingen af den moderne stat. Studiet viser, hvordan jurister deltog i de samme processer i udviklingen af den stat, som Aubert påpegede, og hvordan retten har været et instrument til at skabe sociale forandringer i Sverige (Bertilsson 1995, s. 156f.). Andre samfundsvidenskabelige professioner er dog blevet numerisk større specielt siden 1960'erne. Ved at sammenligne antallet af jurister med antallet af medlemmer i andre professionsgrupper undersøges udviklingen af juristernes samfundsmæssige dominans. Studiet viser, at stigningen i antallet af jurister er mindre end de nye professioners medlemsantal såsom psykologer og samfundsøkonomer. Andre professioner har entreret velfærdsstaten, som i Norge, og juristers måder at lede og træffe afgørelser på bliver i stigende grad underlagt andre former for videnskabelig ekspertise (Bertilsson 1995, s. 24ff.).

Det er især et segment af professionen, der mister sin magtfulde position: Dommerne. I artiklen »Juristen – Domaren« fokuserer Lotti Ryberg på netop dommerne (Ryberg 1995). Hun konkluderer, at dommerne bliver marginaliseret, når de ses som en udifferentieret gruppe. Andre typer af professionelle entrerer det retlige domæne og fortrænger dommer fra deres traditionelle magtfulde positioner. Et

problem for dommerne er rammelove, som giver en bredere skønsmargin og lægger op til en anden ekspertviden end den, jurister traditionelt har. På den vis er den juridiske uddannelse ikke tilstrækkelig til generelle spørgsmål, som også Aubert påpegede.

Jurister spillede en central rolle i udviklingen af nationalstaten og det kapitalistiske marked. Som Bertilsson bemærker i sin introduktion, tyder det på, at med udviklingen af velfærdsstaten brydes juristernes monopol på retten. På den ene side bliver jurister, og specielt dommere, marginaliseret, men på den anden side vinder de nye markeder.

Som Aubert fokuserer det svenske studie på antallet af jurister i forskellige samfundsmæssige sektorer for at beskrive deres rolle og betydning for udviklingen af den moderne stat. Ved at se på den juridiske profession som en sammenhængende gruppe revurderer det svenske studie marginaliseringstesen. Bertilsson konkluderer, at jurister både har styrket og svækket deres magtfulde positioner i samfundet. De har styrket deres magt ved at fastholde og endda styrke deres professionelle viden ved at specialisere og differentiere sig, ved at styrke deres kontrol over retlige tekniske spørgsmål og de er således blevet endnu mere teknokratiske.⁹ På den anden side har de mistet deres sociale status, autoritet og magt, da de har skiftet karrieremønstre og er blevet fravristet centrale institutionelle positioner.¹⁰

Det kan diskuteres, om Bertilssons »marginaliseringstese« er en adækvat betegnelse for ændringerne i det samfundsvidenskabelige rum, som juristerne har oplevet, da svenske jurister ikke er fuldstændigt udkonkurreret. Tværtimod er den juridiske profession stadig en af de største professioner, og jurister har stadig centrale positioner i magtfeltet. Derfor ville det måske være mere passende at betegne bevægelsen som, at jurister er blevet erstattet på centrale positioner. Dette betyder, at jurister, og specielt dommere i både Norge og Sverige, er blevet erstattet af andre professioner på centrale positioner, som de var tæt på at have monopoliseret i fremkomsten af den moderne stat. Dog peger det svenske studie også på en modstridende tendens, nemlig at jurister finder beskæftigelse i nye områder – og særligt inden for advokatsektoren og den private sektor – af det moderne samfund.

9 Som mange andre sociologiske og retssociologiske studier anvender Bertilsson de idealtyper Weber udviklede i sin retssociologi (Weber 1978) for at beskrive den juridiske professions udvikling og position. På grund af den omfattende brug af Webers begreber er de noget uklare. Men det væsentlige i mange af studierne, der benytter termen »teknokratisk« til at beskrive, at jurister har udviklet formålsrationelle juridiske metoder, som de benytter i deres anvendelse af ret uden at lade sig påvirke af moral og uden at skabe ret.

10 Igen er de inspireret af Webers typer. Den form for jurist, de tænker på, er hvad Weber kalder *legal honoratiories*.

4 Den juridiske profession i Danmark

I sit studie fra 1973 undersøgte Britt-Mari Blegvad danske juristers rolle i samfundet. Ved at benytte samme materiale som Aubert og Bertilsson understregede Blegvad, at en professions medlemsantal indikerer samfundets totale behov for en specifik form for ekspertviden (Blegvad 1973, s. 12). Dog er det ifølge Blegvad ikke nok alene at diskutere variationer i det samfundsmæssige behov for én profession, diskussionen må relateres til andre professioner.¹¹

Blegvad fandt, at det samlede antal af jurister fordobledes mellem 1928 og 1965. Det samme havde det relationelle antal af jurister, når det blev sammenlignet med befolkningstilvæksten. Men set i relation til stigningen af andre professioners medlemstal indikeres, at dommers betydning var faldende og at advokatprofessionens betydning var stagnerende (Blegvad 1973, s. 12).¹² Som studierne i Sverige og Norge konkluderer Blegvad, at velfærdsstatens sociale reformer introducerede nye former for beslutningstagningsprocesser, som er forskellige fra de traditionelle retlige. Eller med andre ord: jurister og særligt dommere erstattes i det moderne samfund af andre professioner.

Ved at undersøge hvilke sager, der behandles ved domstolene, vises denne tendens mere tydeligt. Dommers ekspertviden bliver ikke benyttet i nær så høj grad som tidligere, da de fleste sager, der kommer for domstolene, er lette sager, som ikke behøver den integritet, som dommere har. Ved at se på konflikterne i det moderne samfund konkluderer Blegvad, at den form for konfliktløsning, dommere tilbyder, ikke er den mest adækvate. Derfor er behovet for dommere stagneret. Hermed følger Blegvad Auberts erstatningstese og noterer, at jurister var uerstatte-lige i udviklingen af den moderne stat. Men med udviklingen af velfærdsstaten tager andre professioner foringen, og jurister bliver erstattet.

Blegvad fokuserer også på juristers baggrund, ganske som Aubert gjorde. Hun konkluderer, at jurastuderende som oftest har en social baggrund i de højeste klasser i samfundet. Ifølge hendes materiale har 58 % af de jurastuderende i 1965 en far, som arbejder på universitetet, underviser, er højere embedsmand eller større handelsmand i byerne. Kun 6 % kommer fra arbejderklassen.¹³ Der er en tendens

11 Geiger og Agersnap mener, at samfundet har et behov for en specific profession, som det var et naturbehov (Geiger Agersnap 1950, s. 24).

12 Studiet er også gengivet i Blegvad (1975).

13 Disse data tilsvare Geiger og Agersnaps. Geiger og Agersnap viser forskelle i social baggrund for jurastuderende fra hhv. Københavns og Aarhus Universitet. Flere jurister fra Århus har en far, der er beskæftiget med landbrug eller håndværk, mens flere jurastuderende i København har en far, der er beskæftiget i administrationen eller tilhører en profession (Geiger – Agersnap 1950, tabel 1, 5 og III). I andre lande har dette også har været et gene-

til, at dommere i højere grad rekrutteres fra akademikerhjem eller endda fra juristhjem sammenlignet med advokater og jurister generelt. Blegvad konkluderer, at det store flertal af jurister i 1960'erne er rekrutteret fra de øverste klasser i samfundet med en akademisk tradition og/eller en solid økonomi (Blegvad 1973, s. 15).¹⁴

5 Konvergenstudier generelt

Ovenstående studier har undersøgt den juridiske profession med samme form for data – nemlig statistik. De er primært baseret på officielle statistikker samt information om antallet af jurister, om ændringer i karrieremønstre, om hvor jurister er ansat og om juristers sociale baggrunde. Antallet af jurister i forskellige sektorer i samfundet og antallet af retssager bliver diskuteret på baggrund af sådan information. Ved herved at måle jurister og ved at relatere materialet til udviklingen af den moderne stat er studierne enige om, at jurister har spillet en central rolle for fremkomsten af den moderne stat. Bertilsson argumenterer, at »högt utvecklade och differentierade industriländer har som regel ett mindre antal jurister per invånare än länder med en låg industrialiseringsgrad eller sådana, t.ex. Singapore, som idag bygger upp en stark marknad.« (Bertilsson 1995, s. 27).

Ifølge dette synspunkt kan antallet af jurister indikere, hvilket stadie et specifikt samfund er på. Når samfundet når et vist udviklingstrin, behøver samfundet specialiserede aktører til at varetage de samfundsmæssige opgaver, og nye professioner fremkommer normalt. Det er også den generative mekanisme bag udviklingen af den juridiske profession: At der er et samfundsmæssigt behov for retlige funktioner. Den grundlæggende antagelse for denne type studier er, at samfundsmæssige fænomener, institutioner og handlinger bedst kan forklares ud fra hvilke bidrag, de bringer til den fredelige udvikling af samfundet.¹⁵ Det er derfor, disse studier under-

relt karaktertræk ved den juridiske profession, se fx (Atiyah – Summers 1987; Griffith 1977).

- 14 Se også den danske magtudrednings bidrag, som i høj grad når samme konklusioner som Blegvad på baggrund af samme form for empirisk materiale. Se (Christiansen – Møller – Tøgeby 2001). De mener, at gruppen af jurister har en speciel identitet, loyalitet og en speciel måde at ræsonnere på. Systemet støtter dem og andre personer, der er en del af magtelite i et eksklusivt rekrutteringssystem, som tilgodeser de jurister, der er bedst til at tilpasse sig de regler og normer, der findes i systemet.
- 15 Det funktionalistiske perspektiv, der mener, at samfundet har immanente behov er blevet intensivt kritiseret på forskellige niveauer. For det første har samfund ikke immanente behov. For det andet kan de funktionalistiske forklaringer om, at en institution eksisterer på grund af de bidrag, den giver til samfundet, ses som »the functionalist fallacy«, se fx Bourdieu (2005) og Giddens (1993).

streger, at juristernes samfundsmæssige funktion er at skabe tillid, og at retten har en tillidsskabende funktion. Som Lawrence M. Friedman skriver:

»If you start off this way, you tend to assume that societies at similar stages of differentiation will have similar professions ... if one starts from the notion that lawyers perform certain functions, one expects convergence between societies that otherwise resemble each other ...« (Friedman 1989, s. 2f.).

Når samfundet således når et vist udviklingstrin, har samfundet brug for visse funktioner. Hermed er det muligt at måle samfundets strukturelle udviklingstrin.

Auberts studier af den norske juridiske profession blev foretaget i overensstemmelse med professionsstudier, der har baggrund i Talcott Parsons' funktionalisme.¹⁶ Det er dog nødvendigt at bemærke, at på trods af denne delvise kategorisering af Aubert som funktionalist, er det vanskeligt at placere hans produktive forfatterskab over mere end 40 år i en kategori. I sin bog om retssociologi fra 1970'erne lod Aubert sig også inspirere af marxistisk teori dog uden at være marxist.¹⁷

Parsons fik professionsstudier sat på dagsordenen, fordi han anerkendte – og inspireret af Weber – professionernes vigtighed for udviklingen af den kapitalistiske økonomi og de moderne vestlige stater. Han anerkendte, at mange af det moderne samfunds indretninger er afhængige af, hvordan professionerne fungerer, hvilket indikerer at de er vigtige magtbaser i samfundet (Parsons 1939; Parsons 1952). Ligesom Aubert så Parsons professioner som »clusters of professional roles«. Medlemmerne af professioner er normalt:

»... trained in that tradition, usually by a formally organized educational process, so that only those with the proper training are considered qualified to practice the profession. Furthermore only members of the profession are treated as qualified to interpret the tradition authoritatively and, if it admits of this, to develop and improve it. Finally, though there usually is considerable division of labour within such a group, a substantial proportion of the members of the profession will be concerned largely with the 'practical application' of the tradition to a variety of situations where it can be useful to others than the members of the profession itself.« (Parsons 1952, p. 372).

Medlemmerne af professionerne er bærere af professionens traditioner og vidensformer, som de lærer via uddannelsen. Monopolet over visse funktioner i samfundet bliver formidlet til professionerne af staten via bl.a. lovgivning (Dalberg-Larsen 1999, s. 97). Professionerne bliver vigtige i den moderne stat, da professioners magt

16 Ifølge Bertilsson havde amerikanske fondes massive investeringer i uddannelse og forskningsaktiviteter efter anden verdenskrig en signifikant indflydelse på de vesteuropæiske videnskabelige tilgange (Bertilsson 1999, s. 79).

17 I sin bog *Continuity and Development in Law and Society*, som blev publiceret posthumt, starter Aubert med en autobiografisk introduktion (Aubert 1989).

udbyder visse funktioner, som samfundet efterspørger. De sociale systemer har normative forventninger til de sociale roller, som linkes til introjekterede værdier, som omvendt bliver motiverende faktorer for social handling. Dette forklarer, hvorfor Aubert med Parsons taler om samfundsmæssige behov.

Perspektivet for konvergensstudierne er, at systemerne er kohærente og lukkede, hvilket er nødvendigt for systemernes overlevelse. Et system kan differentiere sig fra et andet system ved dets normer og rolle. Habermas forklarer institutionelle systemer fra et funktionalistisk perspektiv som

»... composed of roles and norms that are binding for groups and individuals. Institutions stand in a functional relationship when they can be delimited as a system ... from the external conditions of the environment.« (Habermas 1988, s. 79).

Det juridiske system er differentieret fra andre systemer ved dets specifikke normer og rolle i samfundet. Den juridiske profession kan blive afgrænset fra andre professioner, når grupper og individer er engageret i samme form for aktiviteter med de samme normer og koder, som er kendetegnende for det juridiske system.

Dette parsonsianske fokus på professioner resulterede i omfattende undersøgelser af den juridiske profession fra forskellige vinkler og ofte som komparative studier.¹⁸ På grund af professionernes magt, tendensen til lukkethed og den autoritet, professionerne har til at fortolke deres egne traditioner, hvilket også har konsekvenser uden for professionen, opstod der dog kritik af denne form for studier. Dette vil blive behandlet nedenfor.

Niklas Luhmann radikaliserede Parsons' tilgang i sin teori om sociale systemer inklusive det retlige system. Luhmann mente, at det retlige system blev uddifferentieret med egen retlig kode i takt med, at den juridiske profession udvikledes. Når et system er uddifferentieret, betyder det, at dets kommunikationer følger specifikke mønstre og logikker, som er forskellige fra andre former for kommunikation i andre systemer. Da den juridiske profession fik monopol på fortolkningen af den retlige kode, blev professionen koblingspunkt mellem det retlige system og andre sociale systemer (Luhmann 1987, s. 105; Ziegert 2002, s. 7). Når konflikter opstår uden for det juridiske system, bliver de transformeret til retlige konflikter, når de entrerer det retlige system og vil herefter blive behandlet ud fra de retlige koder. Det er her, den juridiske profession skaber en kobling mellem det juridiske system og dets omverden. Den juridiske professions funktion i det moderne samfund er, ifølge Luhmann, at skabe normative forventninger mellem forskellige former for »menschliches Zusammenleben« (Luhmann 1981; Luhmann 1987).

18 Se for eksempel Abel og Lewis' trebinds komparative studier af »Lawyers in Society« (Abel – Lewis 1988a; Abel – Lewis 1988b; Abel – Lewis 1989).

I sin analyse af den vesttyske juridiske profession benytter Luhmann samme slags data som Aubert. Luhmann er bekymret for, at den juridiske professions sammenhængskraft er faldende med den stigende grad af juridisk specialisering, der sker som følge af udviklingen af velfærdsstaten. Han finder, at retten differentieres og at »power base of law« skifter »... from central to local pressures and from written instructions to face-to-face interaction.« (Luhmann 1985, p. 123). Konflikter løses i andre systemer, hvilket betyder, at konfliktløsningen flytter ud af det retlige system og ind i andre systemer med andre koder end den juridiske. Konflikter løses med andre ord ud fra ekstra-legale hensyn.

Frem for at diskutere funktionalistiske teorier om retten og den juridiske profession, skal de empiriske data, som konvergensstudierne benytter, diskuteres. Studierne diskuterer juristers rolle i udviklingen af den moderne stat på baggrund af deres antal. Ved at undersøge, hvor jurister har haft positioner, belyser disse studier juristers og rettens rolle. Retten analyseres gennem den juridiske profession. Det er professionen som er »bærer« af retten, dens medlemmer er aktører med autoritet eller endda monopol på at løse konflikter med den rette fortolkning af de retlige kilder. Dalberg-Larsen bemærker dog, at det er farligt at drage for vidtgående konklusioner baseret primært på kvantitative data. Han påviser, at domstolene fx har flere funktioner, som ikke forsvinder og at der eksisterer områder, hvor domstole selv i moderne samfund har en afgørende indflydelse på trods af, at det relationelle antal af dommere er faldende. Dommere kan ifølge Dalberg-Larsen have funktioner som ikke kan måles på baggrund af statistik. Friedman bemærker om funktionalisme:

»It rejects a view of the profession that emphasizes historical or traditional similarities or differences. It downplays the specifically 'legal' aspects of the legal profession. The functionalist is not (initially, at least) terribly interested in whether lawyers learn civil law, common law, or something else. Function and social structure are crucial, not the technical basis of professional life or its roots in a given legal past.« (Friedman 1989, s. 3)

På den vis benytter konvergensstudier data, som fokuserer på et blik, som er eks-ternt i forhold til den retlige logik. Dette betyder, at den ikke medtager den interne logik i feltet, når de beskriver udviklingen. Studierne har alene øje for rettens og juristernes interaktion med omgivelserne, ikke for udviklingen af retten set fra juristers perspektiv. Eller med andre ord: De undersøger juristers position og funktion i samfundet fra et sociologisk udgangspunkt. Det tætteste både Aubert og Bertilsson kommer på et internt perspektiv er, når de relaterer deres studier til retsfilosofien, hvilket vil sige de forskellige former for retlige kategorier, som Weber påpegede vigtigheden af. Men deres studier analyserer aldrig rettens transformation set fra et internt perspektiv – fra et juridisk perspektiv.

Antallet af jurister kan ifølge konvergensstudierne vise, om jurister erstattes på deres magtfulde positioner i forhold til andre ekspertgrupper i samfundet. Ydermere

kan sådan information illustrer strukturelle forandringer og kontinuiteter i det retlige felt.

6 Studier af den juridiske profession fra et konfliktperspektiv

Mange moderne sociologiske konfliktteorier startede som kritik af funktionalismen og:

»... its overarching tendencies to focus on consensus, on contractual agreement, and on systemic balances rather than on power, interests, domination, conflicts and compromises within concrete historical settings.« (Bertilsson 1999, s. 80)

Bertilsson minder her om det fokus på magtrelationer, der blev relanceret i 1970erne. Anthony Giddens redegør for, hvordan magt behandles i funktionalistiske studier:

»In such a perspective, power cannot become treated as a problematic component of divergent group interests embodied in social action, since the meshing of interests is treated first and foremost as a question of the relation between 'the individual' and 'society'.« (Giddens 1993, s. 104).

I de studier, der blev undersøgt ovenfor, blev dette magtperspektiv klart, når de undersøgte juristers sociale baggrund. Fokus for konvergensstudierne var ikke på forskellige magtinteresser, men på det juridiske systems gnidningsløse funktion og på, hvordan individer med forskellige baggrunde kan sikre den sociale orden. Systemet er åbent for alle, så længe de tilpasser sig systemets værdier. Systemet og individer lever således i et gensidigt forhold, hvor aktørerne tilpasser sig kravene fra de sociale systemer. Her opstår, set fra et konfliktperspektiv, et andet svagt led ved disse studier. Konvergensstudierne ser aktører som individer, der kan indtræde i systemerne på samme betingelser som andre aktører, hvis de indoptager værdierne (og har samme økonomiske muligheder). Men de sociale strukturer, som er determinerende for værdierne, er eksterne i forhold til individerne på trods af det faktum at de introjekterer dem. Konvergensteoriene anerkender ikke, at agenterne, via deres egen ageren reproducerer de sociale strukturer og herved samfundets sociale strukturer.

7 Rettens funktion som konservering af sociale strukturer: Den norske case

I 1979 foretog Thomas Mathiesen et studie, *Ideologi og motstand*, af det han kalder den retlige overbygningens rolle i Norge (Mathiesen 1979). Den retlige overbygning består af de mest prestigefyldte jurister i Norge. De deltager i konserveringen af interesser og eksisterende kapitalistiske magtstrukturer. Mathiesen argumenterer for, at medlemmer af den retlige overbygning deltager i den økonomiske og politiske elite samtidig med, at jurister er medlemmer af bestyrelser og kommissioner, når de skriver rapporter etc. For at analysere den konserverende funktion benytter Mathiesen både data om antallet af jurister og data fra bibliografiske opslagsværker omhandlende juristers position i forskellige dele af deres sociale liv (og specielt deres position i staten og i det økonomiske liv). Disse data bliver en indikator på deres engagement i forskellige dele af det samfundsmæssige liv. Det empiriske materiale er det samme som Auberts. Til dette tilføjer Mathiesen dog observationsstudier af juristers symbolske fremtrædensformer.

Jurister har endnu en funktion, nemlig at skabe legitimerende ideer og forestillinger, som understøtter de eksisterende magtstrukturer. Dette fremkommer, når de objektive effekter af den juridiske overbygning fremtræder som legitime og naturlige. Den juridiske elite har behov for stor autoritet for at skabe denne legitimitet. Den autoritetsskabende funktion er størst i, hvad Mathiesen kalder centrum for strukturen.

Universitetsprofessorer deltager særligt i skabelsen af autoritet og udbredelsen af juridiske synspunkter. For eksempel når de deltager som eksperter i offentlige sammenhænge og har kontakt med deres studerende. Hermed overdrages autoriteten til nye jurister. For at sikre rettens konserverende funktion er retten nødt til at være autoritetsbundet. En måde, overbygningen skaber muligheder for at skabe autoritet for sig selv, er ved at repræsentere sig selv som uafhængig. Dommere, for eksempel, repræsenterer sig selv som politisk uafhængige både i form af deres domme og i form af deres position i samfundet. Mathiesen opsummerer:

»Karakteristisk for den rettslige superstruktur er dens fremstilling av seg selv som *selvstendig*, dens *pomøse* form, dens *eleganse*, dens vekt på *enhet* eller – om *enhet* ikke kan bevares – eventuelt omdanning av interessekonflikt til *normspørsmål*, og – om opprør likevel kommer – dens innsnevring av opprøret til uenighet langs den snevert *rettslige* dimensjon.« (Mathiesen 1979, s. 68).

Her differentierer Mathiesen mellem forskellige former for autoritetsskabende mekanismer stammende fra juristers selvrepræsentation. Disse mekanismer skabes på den ene side via uafhængighedsmyten og deres grandiose udtryksform. Der skabes

kohærens i systemet, hvilket leder til integritetsforestillingen om professionen. Dette skabes ved at transformere interessekonflikter til konflikter om regler og – hvis konflikterne alligevel skulle blive skabt – begrænser det til en retlig konflikt frem for en politisk. Fokus for en konflikt vil hermed blive om de retlige normer og ikke om de forskellige personer, der er involveret i konflikten. Moralske og politiske forhold løftes ud af konflikten og bliver efterfølgende behandlet af den juridiske elite som et spørgsmål om normer, som i dens egen selvforståelse er et andet spørgsmål end moralske og politiske interesser i samfundet.

8 Konfliktperspektivet generelt

Distinktionen mellem de to teoretiske perspektiver ved konvergens- og konfliktstudierne skulle være klarere nu. Mathiesen fokuserer på den juridiske professions elitære position i relation til magt- og interessestrukturer. Han genindsætter magtperspektivet i studiet af den juridiske profession. Mathiesen er inspireret af marxistisk tænkning i sin tilgang til studiet af den juridiske profession.

Marx understregede netop, at på grund af rettens tilsyneladende objektive karakter fremstod retten som retfærdig, men reelt legitimerede og konserverede den de kapitalistiske strukturer og hermed ejendomsretten samt den sociale orden som helhed. Marx sonderer mellem hvad Alan Hunt kalder en tvingende og ideologisk dominans. Den tvingende dominans er specielt til stede, når det juridiske system beskytter og reproducerer dominerende kapitalistiske strukturer. Den ideologiske dominans sker, når det juridiske system:

»... conveys or transmits a complex set of attitudes, values, and theories about aspects of society. Its ideological content forms part of the dominant ideology because these attitudes, values, etc. are ones that reinforce and legitimize the existing social order.« (Hunt 1993, s. 25).¹⁹

Konfliktperspektivet på den juridiske profession insisterer på at fokusere på magtrelationer. Professionernes strukturelle magt og deres relation til andre dele af samfundseliten, til det kapitalistiske marked og staten er specifikke fokusområder for disse studier. For at forstå de magtrelationer, professionerne er relateret til, er det nødvendigt at undersøge de historiske forbindelser mellem professionen og magtrelationer.

Et eksempel på et studie af den juridiske profession fra et magtperspektiv er Dietrich Rueschemeyers komparative studie af tyske og amerikanske advokater (Rueschemeyer 1973; Rueschemeyer 1983). Rueschemeyer fokuserede på, hvordan advokaters magtbaser i de to lande var forskellige. På det europæiske kontinent var

19 Se også Cain – Hunt (1979); Collins (1984).

det den tidlige rationelle bureaukratiske stat, der skabte basen for en stigende brug af ekspertservice. I modsætning til common law-landene var staterne på kontinentet vigtige for den tidlige udvikling af professionalisering. I USA udviklede professionaliseringen sig i tæt sammenhæng med markeds kræfter.²⁰

Det empiriske materiale, der bruges for at illustrere juristers magtbaser i konfliktstudierne, er informationer om, hvilke aktiviteter jurister er involveret i og om deres relation til andre hovedaktører og systemer. Ved at undersøge deres engagement i forskellige aktiviteter er det muligt at undersøge deres relation til andre elitegrupper. Sådanne data indikerer juristers magtpositioner. Det betyder, at disse studier, via for eksempel biografiske opslagsværker, undersøger juristers positioner i samfundet. En del af informationerne er de samme som de empiriske data, konvergensstudierne benytter. Dog, og ligesom konvergensstudierne, undersøger konfliktstudierne aldrig rigtig retten. På trods af at Mathiesen konkluderer, at jurister repræsenterer sig selv som uafhængige og at jurister transformerer spørgsmål af politisk art til spørgsmål om regler, ser de på sådanne forhold fra et eksternt perspektiv.

9 Konklusion

Denne artikel har diskuteret to forskellige former for studier af de skandinaviske juridiske professioner, nemlig konvergens- og konfliktstudier. På trods af de teoretiske forskelle og forskellene i perspektiv på den juridiske profession benytter de to traditioner stort set samme form for empirisk materiale, nemlig statistik over antallet af jurister samt biografisk information om, hvor jurister er ansat og i hvilke sektorer de er tilknyttet. På baggrund af disse empiriske data skaber de bagvedliggende teorier retssociologi om den juridiske professions betydning for det moderne samfunds udvikling med særligt fokus på staten og kapitalismen.

Konvergensstudierne med Auberts studier, som lagde grunden for dette perspektiv i skandinavisk retssociologi, påviste, hvordan jurister var en vigtig årsag til, at de skandinaviske stater udviklede sig særligt igennem det 18. århundrede. Jurister havde magtfulde positioner i staten og var engageret i den samfundsmæssige udvikling. Efter anden verdenskrig med oprettelsen af nye former for professioner blev jurister fortrængt fra deres før så magtfulde positioner af nye professioner. Herved ændres de vidensformer, der er dominerende i den samfundsmæssige styring.

Konfliktstudierne kom på banen delvist som en kritik af konvergensstudierne. Mathiesen blev førende i Skandinavien i studiet af den juridiske profession fra et

20 Et andet på den tid banebrydende marxistisk inspireret studie, der udfordrede nogle af funktionaliststudiernes »altruistiske naivitet« er (Larson 1977). I dette studie viser Sarfatti Larson, hvordan de dominerende professioner deltog i kapitalismens fortsatte udvikling.

konfliktperspektiv. Studierne fremhævede den juridiske professions rolle i reproduktionen af de kapitalistiske strukturer og den sociale orden.

Begge former for studier er uenige om det teoretiske udsyn men de er enige i og fremhæver den juridiske professions vigtighed i udviklingen og bevarelsen af de moderne velfærdsstater. I forhold til nyere forskning i den juridiske professions rolle og engagement i udviklingen af og promovningen af vestlige former for ret og transnationale retlige institutioner fokuserede de klassiske studier i den juridiske profession på professionens interaktion i nationale kontekster. De teoretiske forudsætninger var bundet op på et forholdsvist nationalt udsyn, hvor import-eksport faktorer af ret og politik ikke var en del af selve forskningsspørgsmålene.

Referencer

- Abel, Richard og Philip Lewis. *Lawyers in Society. The Civil Law World*. Berkley: University of California Press, 1988a.
- Abel, Richard og Philip Lewis. *Lawyers in Society. The Common Law World*. Berkley: University of California Press, 1988b.
- Abel, Richard og Philip Lewis. *Lawyers in Society. Comparative Theories*. Berkley: University of California Press, 1989.
- Atiyah, PS. og RS. Summers. *Form and Substance in Anglo-American Law: A Comparative Study of Legal Reasoning, Legal Theory, and Legal Institutions*. Oxford: Clarendon Press, 1987.
- Aubert, Vilhelm. *Retten sociale funksjon*. Oslo/Bergen/Tromsø: Universitetsforlaget, 1976a.
- Aubert, Vilhelm. »The Changing Role of Law and Lawyers in Nineteenth- and Twentieth-Century Norwegian Society«, s. 1-17, D.N. MacCormick (red.) *Lawyers in Their Social Setting*. Edinburgh, 1976b.
- Aubert, Vilhelm. *Rettsosologi*. Oslo: Universitetsforlaget, 1982.
- Aubert, Vilhelm. *Continuity and Development in Law and Society*. Oslo: Scandinavian University Press, 1989.
- Bertilsson, Margareta. »The Legal Profession and Law in the Welfare State«, s. 9-31, A. Aarnio (red), *Law, Morality, and Discursive Rationality*. Helsinki, 1989.
- Bertilsson, Margareta. »On the role of the Professions and Professional Knowledge in Global Development«, s. 73-100, G. Therborn (red), *Globalizations and Modernities: Experiences and Perspectives of Europe and Latin America*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden, 1999.
- Bertilsson, Margareta (red). *Rätten i Förvandling. Jurister mellan stat och marknad*. Stockholm: Nerenius & Santerus Förlag, 1995.
- Blegvad, Britt-Mari. *Juristernes rolle i samfundet*. Copenhagen: Nyt fra Samfundsvidenskaberne, 1973.
- Blegvad, Britt-Mari. »De juridiske eksperter – tre professioner«, s. 224-255, H. Gullestrup (red), *Ekspertene og magten: Professionelles rolle i organisationer og samfund*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1975.
- Bourdieu, Pierre. *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag, 2005.
- Cain M. og A. Hunt. *Marx and Engels on Law*. London: Academic Press, 1979.
- Christiansen, P., B. Møller og L. Togeby. *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag, 2001.

- Cohen, Antonin. »Who Are the Masters of the Treaties? Law and Politics in the Birth of European Constitutionalism«, s. 20-33, *Praktiske Grunde. Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab* 2, 2007.
- Collins, H. *Marxism and Law*. Oxford: Oxford University Press, 1984.
- Dalberg-Larsen, Jørgen. *Lovene og Livet*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1999.
- Dalberg-Larsen, Jørgen. »Sociology of Law from a Legal Point of View«, s. 71-80, *Retfærd. Nordic Legal Journal* 22, 2000.
- Dezalay, Yves og Bryant Garth. *Dealing in Virtue: International Commercial Arbitration and the Construction of a Transnational Legal Field*. Chicago: The University of Chicago Press, 1996.
- Dezalay, Yves og Bryant Garth. *The Internationalization of Palaces War: Lawyers, Economists, and the Contest to Transform Latin American States*. Chicago: University of Chicago Press, 2002.
- Friedman, Lawrence. »Lawyers in Cross-Cultural Perspective«, s. 1-26, Richard Abel og Philip Lewis (red), *Lawyers in Society: Comparative Theories*. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Geiger Theodor og Torben Agersnap.. *De danske studenters sociale oprindelse*. København: G. E. C. Gads Forlag, 1950.
- Giddens, Anthony. *New Rules of Sociological Method*. Cambridge: Polity Press, 1993.
- Griffith, J.A.G. *The Politics of the Judiciary*. London: Fontana, 1977.
- Habermas, Jürgen. *Theory of Communicative Action: A Critique of Functionalist Reason*. Cambridge: Polity Press, 1987.
- Habermas, Jürgen. *On the Logic of Social Science*. Cambridge: Polity Press, 1988.
- Halliday, T. og L. Karpik. *Lawyers and the Rise of Western Political Liberalism: Europe and North America from the Eighteenth to Twentieth Centuries*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Halliday, T., L. Karpik og M. Feeley (red). *Fighting for Political Freedom: Comparative Studies of the Legal Complex and Political Liberalism*. Oxford: Hart, 2007.
- Hammerslev, Ole. *Danish Judges in the 20th Century: A Socio-Legal Study*. Copenhagen: DJØF Publishing, 2003.
- Hammerslev, Ole. »Konstruktionen af et internationalt felt af retlig assistance: USA, EU og to forskellige produktionsmetoder«, s. 4-15, *Praktiske Grunde. Tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab* 1, 2007.
- Hammerslev, Ole. »En skitsering af genesen af det retlige felt i Danmark: Et studie af Stat, ret og jurister«, s.73-83, Jens A. Hansen og Peter Koudahl (red), *Med Bourdieu i empirien – eksempler på praktisk empirisk arbejde*. København: Forlaget Hexis, 2007.
- Hunt, Alan. *Explorations in Law and Society*. London/New York: Routledge, 1993.
- Kjellström, Anders. »Juristrollen under 200 år«, s. 5-11, *Retfærd. Nordisk juridisk tidsskrift* 28, 1985.
- Konttinen, Esa. »Professionalization as Status Adaptation: The Nobility, the Bureaucracy, and the Modernization of the Legal Profession in Finland«, s. 497-526, *Law and Social Inquiry* 16, vol 3, 1991.
- Konttinen, Esa. »'Finland's Route' of Professionalisation and Lawyer-Officials«, s. 101-121, W. Wesley Pue og D. Sugarman (red), *Lawyers and Vampires: Cultural Histories of Legal Professions*. Oxford: Hart Publishing, 2003.
- Larson, Magali Sarfatti. *The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis*. Berkeley: University of California Press, 1977.
- Law & Social Inquiry*. Volume 32, Issue 1, 109-135, Winter 2007.

- Luhmann, Niklas. »Die Profession der Juristen: Kommentare zur Situation in der Bundesrepublik Deutschland«. S. 173-190, Niklas Luhmann (red), *Ausdifferenzierung des Rechts. Beiträge zur Rechtssoziologie und Rechtstheorie*. Frankfurt am Main: Frankfurt am Main, 1981.
- Luhmann, Niklas. »The Self-Reproduction of Law and its Limits«, s. 111-127, Gunther Teubner (red). *Dilemmas of Law in the Welfare State*. Berlin: Walter de Gruyter, 1985.
- Luhmann, Niklas. *Rechtssoziologie*. Germany: Westdeutscher Verlag, 1987.
- Madsen, Mikael R. »Fra Sagførerkontorer til store advokatfirmaer: En rettsociologisk analyse af ændringerne af den danske advokatbranche«, *Juristen* 82, April, 2000.
- Mathiesen, Thomas. *Ideologi og motstand*. Oslo: Pax Forlag, 1979.
- Papendorf, Knut. 2002. *Advokatens århundre? Globaliseringen og dens følger for advokatmarkedet*. Oslo: Makt- og demokratiutredningen, 1998-2003.
- Parsons, Talcott. »The Professions and Social Structure«, s. 39-49, *Essays in Sociological Theory*. New York: The Free Press, 1939.
- Parsons, Talcott. »A Sociologist Looks at the Legal Profession«, s. 370-385, *Essays in Sociological Theory*. New York: The Free Press, 1952.
- Retfærd. *Nordisk juridisk tidsskrift. Temanummer: Den juridiske profession* 28, 1985.
- Retfærd. *Nordisk juridisk tidsskrift. Special issue: Pierre Bourdieu: From law to legal field* 114, 2006.
- Rueschemeyer, D. *Lawyers and Their Society: A Comparative Study of the Legal Profession in Germany and in the United States*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1973.
- Rueschemeyer, D. »Professional Autonomy and the Social Control of Expertise«, s. 38-58, R. Dingwall og P. Lewis (red.) *The Sociology of the Professions: Lawyers, Doctors and Others*. London: The Macmillan Press, 1983.
- Ryberg, Lotti. »Juristen – Domaren«, s. 57-74, Margareta Bertilsson (red), *Rätten i förvandling. Jurister mellan stat och marknad*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag, 1995.
- Weber, Max. *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press, 1978.
- Ziegert, Alex. »The Nordic Mission: An Appreciation of the Nordic Contribution to Law Reform in Vietnam«, Paper presented at the annual meeting of the Law and Society Association in Vancouver, 2002.